

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ЄВРОПЕЙСЬКА ГЕОПОЛІТИКА”
(для бакалаврів)

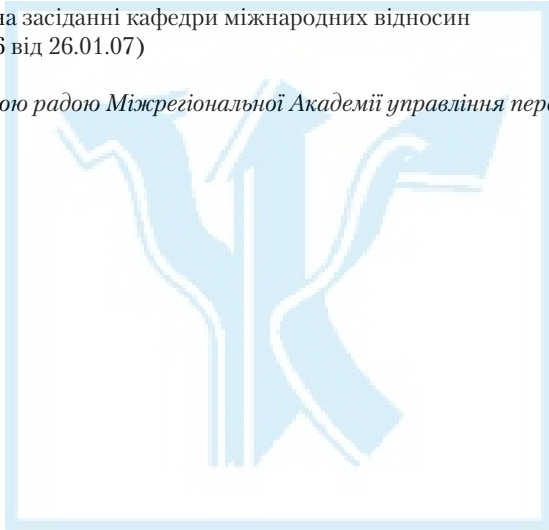
МАУП

Київ 2007

Підготовлено доцентом кафедри міжнародних відносин *А. Г. Гольцовим*

Затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин
(протокол № 6 від 26.01.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

МАУП

Гольцов А. Г. Навчальна програма дисципліни “Європейська геополітика” (для бакалаврів). — К.: МАУП, 2007. — 18 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни “Європейська геополітика”, питання для самоконтролю, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2007

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Професійна підготовка студентів, які навчаються за напрямом “Міжнародні відносини”, спеціальністю “Країнознавство”, спеціалізацією “Міжнародні відносини та дипломатія (країни Європейського Союзу)”, передбачає вивчення в VI семестрі навчальної дисципліни “Європейська геополітика”. Метою вивчення курсу є глибоке усвідомлення студентами теоретичних засад провідних європейських шкіл геополітики, сутності геополітичних процесів у сучасній Європі, особливостей формування і розвитку геополітики провідних європейських держав.

Зміст курсу охоплює широке коло питань: теоретичні основи сучасної геополітики як міждисциплінарної наукової дисципліни; розвиток геополітичних ідей у європейській науковій думці в античні часи, середньовіччі та в новий час; основні теорії класичної європейської геополітики; провідні школи і теорії сучасної європейської геополітики; геополітична структура сучасної Європи; геополітика на міжнародній арені провідних європейських держав; особливості геополітики держав окремих регіонів Європи (Північної, Західної, Південної, Центральної та Східної Європи); вплив на європейську геополітику виникнення, розвитку і сучасної трансформації НАТО; геополітичні та гео економічні засади формування і сучасного розвитку Європейського Союзу; вплив на сучасну європейську геополітику геостратегії США та Російської Федерації; особливості становлення української геополітичної думки, українська проблематика в європейських геополітичних концепціях, основні проблеми геостратегії України на європейському геополітичному просторі.

Внаслідок засвоєння навчального курсу студенти повинні вміти: визначати тенденції розвитку геополітичної ситуації у світі в цілому та в окремих його регіонах; аналізувати особливості геополітичного положення окремих держав Європи; виявляти чинники, що впливають на формування геополітики європейських держав; визначати основні напрями геостратегії європейських держав на міжнародній арені; різноманітні аспекти їх врегулювання; аналізувати геостратегічні аспекти зовнішньої політики України.

У процесі вивчення навчальної дисципліни “Європейська геополітика” велике значення має ефективна самостійна робота студентів. Необхідна постійна систематична робота з різноманітними джерелами інформації: підручниками, навчальними посібниками, енциклопедіями, словниками, монографіями та науковими статтями, науково-популярною літературою тощо.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ЄВРОПЕЙСЬКА ГЕОПОЛІТИКА”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
	Змістовий модуль I. Європейська геополітика: теоретичні засади
1	Геополітика як наукова дисципліна
2	Розвиток геополітичних ідей в європейській науковій думці
3	Класична європейська геополітика
4	Сучасні школи та теоретичні концепції європейської геополітики
5	Геополітика держави на міжнародній арені
6	Геополітична структура сучасної Європи
	Змістовий модуль II. Геополітика держав Європи
7	Геополітика Великої Британії, Франції та Німеччини
8	Геополітика держав Південної, Центральної та Східної Європи
9	Геополітика НАТО. Геополітичні і геоекономічні аспекти європейської інтеграції
10	Геополітика Російської Федерації в Європі
11	Європейський вектор української геополітики
Разом годин: 108	

ЗМІСТ
дисципліни
“ЄВРОПЕЙСЬКА ГЕОПОЛІТИКА”

Змістовий модуль I. Європейська геополітика: теоретичні засади

Тема 1. Геополітика як наукова дисципліна

Поняття про геополітику. Різні підходи до розуміння сутності. Головні джерела геополітики. Структура геополітики. Міжпредметні зв'язки геополітики.

Об'єкт геополітики. Предмет геополітики. Різні підходи до визначення. Рівні дослідження.

Геополітичний простір, його сутність. Уявний і реальний геополітичний простір. Геополітичні поля. Ендемічне поле. Прикордонне поле. Перехресне поле. Тотальне поле. Геополітична опорна точка. Метаполе.

Основні види контролю над геопростором: політичний, військовий, економічний, ідеологічний, цивілізаційний, культурний, комунікаційний, демографічний, інформаційний. Основні форми контролю над геопростором з погляду типів середовища.

Основні методи сучасної геополітики: порівняльний, генетичний, соціально-психологічний, функціональний, біхевіористичний, системний тощо. Основні підходи до визначення співвідношення між політичною географією та геополітикою: конструктивістський, просторовий, абстрактно-теоретичний.

Провідні закони геополітики: закон фундаментального дуалізму – протистояння телурократії й таласократії; посилення фактора простору в людській історії; закон синтезу суходолу і моря.

Геополітичні епохи в історичному розвитку Європи; проблеми виділення. Особливості сучасної геополітичної епохи.

Провідні функції геополітики: світоглядно-ідеологічна, методологічна, пізнавальна, управлінська, прогностична, освітня, просвітницька та ін.

Література [1; 3; 4; 6; 7; 9; 12–14; 21]

Тема 2. Розвиток геополітичних ідей в європейській науковій думці

Розвиток держав-полісів у Давній Греції. Зародження географічного детермінізму в античну епоху. Географічний детермінізм у працях Парменіда, Гіппократа, Геродота. Ідеї Арістотеля. Географічний детермінізм у римську епоху. Праці Полібія, Цицерона, Страбона та ін.

Геополітичні ідеї в європейській середньовічній науці; вплив християнства.

Геополітичні ідеї в добу Відродження. Погляди Н. Макіавеллі. Великі географічні відкриття; їх вплив на розвиток геополітичної думки. Географічний детермінізм у працях Ж. Бодена та Ш. Монтеск'є. “Німецький” географічний детермінізм; погляди Й. Гердера, І. Канта, А. Гумбольдта, К. Ріттера, Г. Гегеля. Розвиток географічного детермінізму у працях Г. Бокля.

Французька соціально-географічна школа, її геополітичні ідеї.

Географічний детермінізм у російській науці. Наукові ідеї істориків С. М. Соловйова та В. О. Ключевського. Географічний детермінізм Л. І. Мечнікова. Праці Б. Н. Чичеріна, І. Л. Солоневича та ін.

Література [3; 6–9; 12–14; 32; 60]

Тема 3. Класична європейська геополітика

Формування геополітики як науки. Геополітичні погляди Ф. Ратцеля; органістична теорія держави; закони Ф. Ратцеля. Ідеї Ф. Ратцеля і геополітичний розвиток Германської імперії. Концепція “Серединної Європи”.

Сутність теорії Р. Челлена. Держава; складові державної могутності. Геополітика. Пангерманізм, геополітичні погляди на ситуацію в Європі.

Геополітична концепція “географічної вісі історії” Х. Маккіндера. “Хартленд”; “внутрішній півмісяць”; “зовнішній півмісяць”. Практична діяльність Х. Маккіндера у сфері зовнішньої політики Великобританії. Трансформації в геополітичній моделі Х. Маккіндера в 40-х роках ХХ ст.

Французька “антропологічна” школа. Геополітична концепція посибілізму П. В. де ла Блаша. Геополітичний проєкт співпраці Франції та Німеччини.

Геополітичні погляди К. Хаусхофера. “Життєвий простір” для германського народу. “Великі простори”. Ідеї К. Хаусхофера і нацистська зовнішня політика. Німецька геополітика в 20–30-х роках ХХ ст. Геополітичні ідеї К. Шмітта – “геоюриспруденція”. “Геометодологія” А. Грабовскі.

Виникнення євразійської геополітичної концепції. Вплив цивілізаційної теорії М. Я. Данилевського. Євразія як особливий світ – синтез Європи і Азії. Політична, економічна та культурна єдність Євразії. Геополітичні погляди М. С. Трубецького, Г. В. Вернадського та ін. Сутність вчення про “місце розвитку” П. М. Савицького.

Література [1; 3; 6–9; 12–14; 17; 35]

Тема 4. Сучасні школи та теоретичні концепції європейської геополітики

Післявоєнний біполярний світ. “Холодна війна”. Геополітична ситуація в Європі. Атлантизм. Особливості британського атлантизму.

“Радикальна географія”. Критика імперіалізму. Суперечності сучасного світу. Геомарксизм Г. Графа.

Концепція “Євразії” в німецькій геополітичній думці. “Геосоціологія”; реваншистські погляди.

“Нова” європейська геополітика. П’ята Республіка у Франції; “континенталізм” у європейській геополітичній думці. “Нові праві”: особливості геополітичних поглядів, А. де Бенуа, “Європа від Дубліна до Владивостока”. Ж. Тіріар, “Юна Європа”. Континенталістська концепція Й. Лохаузена. Взаємодія між Сходом і Заходом. Континенталізм в Італії, К. Террачано.

Консервативна геополітика. Спадкоємність щодо ідей класичної геополітики. Регіональна наука. Конфліктність світу. Циклічні теорії.

Географічна ідеологія. Р. Арон, “Глобальна модель” без ідеологій. Журнал “Геродот”. Внутрішня геополітика.

Географічна концепція Ж. Готтмана. “Іконографія”.

Загальнопланетарна (світова) геополітика в ракетно-ядерну та космічну епоху (П. Галлуа).

Поліцентризм — багатополарність світу. Сучасні підходи до поліцентричної моделі світу. Поліцентрична концепція Й. Галтунга.

Мондіалізм. Неомондіалізм. Гео економічна модель світу Ж. Аталі. Футурологічна геополітична концепція К. Санторо.

Неолібералізм. “Неоатлантизм” в європейській геополітичній думці.

“Критична” геополітика: основні напрями досліджень. Прикладна геополітика (зокрема електоральна, етнічна та ін.). Гео економіка.

Неоевразійство як течія геополітичної думки. Теорія пасіонарності Л. М. Гумільова, її вплив на неоевразійські концепції. Провідні напрями неоевразійства.

Література [1; 3; 4; 6–9; 12–14; 17; 18]

Тема 5. Геополітика держави на міжнародній арені

Геополітичне положення держави. Основні характеристики геополітичного положення держави. Державний геополітичний простір, його складові. Державний кордон, функції державних кордонів. Внутрішньодержавна геополітична структура. Геополітичні регіони. Геополітичні аспекти регіональної політики.

Геостратегія держави на міжнародній арені. Типи геостратегій. Основні види експансіоністської геостратегії.

Геополітичні інтереси держави. Національні інтереси держави: проблеми визначення і реалізації. Захист “легітимних” геополітичних інтересів.

Національна безпека держави, її складові. Геополітика держави як засіб забезпечення національної безпеки.

Геополітичні коди (кодекси) у зовнішній політиці держав.

Література [1; 3; 4; 6; 7; 9; 12–14; 18]

Тема 6. Геополітична структура сучасної Європи

Світова територіальна організація політичної сфери політичного життя. Сучасна глобалізація і геополітичний порядок. Багатополярна геополітична модель сучасного світу. Геополітична структуризація світу.

Європа: географічний, історичний, політичний, соціальний, культурний критерії. Європа як геополітичний макрорегіон. Геополітичні регіони та субрегіони Європи, критерії виділення. Західна Європа. Північна Європа. Південна Європа. Центральна та Східна Європа.

Гео економічна структура сучасного світу. Гео економічна модель Європи. Особливості економічних процесів в Європі. Європейський геоінформаційний простір, тенденції розвитку.

Цивілізації в сучасному світі. Геополітична взаємодія цивілізацій на теренах Європи. Культурно-цивілізаційні процеси у сучасній Європі.

Вогнища воєнно-політичних конфліктів на теренах Європи: виникнення, розвиток, урегулювання. Політичні, економічні, соціальні, демографічні, екологічні проблеми. Міжетнічні та міжрелігійні суперечності.

Література [1; 6; 7; 9; 10; 12–14; 18; 23; 24; 34]

Змістовий модуль II. Геополітика держав Європи

Тема 7. Геополітика Великої Британії, Франції та Німеччини

Основні напрями геополітики держав Західної та Північної Європи.

Повоєнна геополітична ситуація в Німеччині. Виникнення двох держав. Геополітика ФРН. Доктрина Хальштейна. Нова “східна полі-

тика” В. Брандта. Об’єднання двох Німеччин. Нова геополітична модель сучасної ФРН. Геостратегія об’єднаної Німеччини в Європі. Відносини із “західними” партнерами. Геостратегія в Центрально-Східній Європі. Політика стосовно Росії. Україна в німецькій геостратегії. Посилення ролі в НАТО, ЄС, ОБСЄ та інших структурах європейської безпеки.

Повоєнна Франція, особливості розвитку Четвертої республіки. Геостратегія Франції на міжнародній арені при президенті Ш. де Голлі (“Голлістський геополітичний кодекс”). Відносини Франції й Німеччини: нова геополітична модель. Ядерний та космічний аспекти геополітики Франції. Роль Франції в сучасних євроінтеграційних процесах. Сучасна геополітика Франції.

Велика Британія в повоєнний період. Співдружність Націй і геополітичний контроль Великобританії. Геостратегія Великої Британії при уряді М. Тетчер. Політика Великої Британії в ЄС; євроінтеграційний “скептицизм”. Геополітичні інтереси Великої Британії в Європі. Роль в НАТО. Сучасна геополітика Великобританії. Північно-ірландська проблема.

Література [1; 6; 7; 12; 15; 18; 21; 44; 54; 55]

Тема 8. Геополітика держав Південної, Центральної та Східної Європи

Геополітична ситуація в Середземномор’ї. Регіон гео економічного співробітництва. Сучасна Італія на міжнародній арені: гео економічний прагматизм і прояви проамериканських напрямів геополітики. Геополітика Іспанії на міжнародній арені. Проблема Країни Басків.

Геополітична ситуація в Центральній та Східній Європі. Особливості постсоціалістичного розвитку. “Західний” геостратегічний вектор переважної більшості держав у 1990 — на початку 2000 років — вступ до НАТО і ЄС: передумови, шляхи та результати реалізації. Геополітика Польщі. Геополітична ситуація в Прибалтиці, геополітика балтійських держав. Особливості геополітики сучасної Білорусі.

Геополітична ситуація на Балканському півострові. Геополітичні проблеми Боснії та Герцеговини. Проблема Косово. Сучасний геостратегічний вектор держав регіону — “західний”. Геополітика Румунії.

Республіка Молдова. Витоки проблеми Придністров’я. Розвиток геополітичної ситуації. Шляхи врегулювання.

Література [1; 6; 7; 12; 15; 16; 18; 32; 59; 61]

Тема 9. Геополітика НАТО. Геополітичні і гео економічні аспекти європейської інтеграції

Геополітичні засади створення і розвитку НАТО. Геополітика НАТО часів “холодної війни”. Політика Франції. Роль США в НАТО. Геополітичні інтереси США в регіоні. Геостратегія США в Європі.

Зміна пріоритетів у діяльності НАТО після руйнації блоку країн Варшавського договору. Геополітичне розширення НАТО, основні наслідки. Сучасна геостратегія НАТО. Участь у “гуманітарних інтервенціях”. Стратегія щодо мирного розв’язання конфліктів.

Європейська інтеграція. Геополітичні та гео економічні аспекти утворення і розвитку ЄОВС – ЄЕС – ЄС. Військово-політичний аспект євроінтеграції. Розширення ЄС на схід: геополітичні та гео економічні наслідки. Трансформація ЄС в наднаціональну спільноту: основні засади, сучасні проблеми і перспективи. Геополітичні перспективи подальшого розширення ЄС.

Література [6; 10; 12; 21; 39; 41; 46; 54; 55]

Тема 10. Геополітика Російської Федерації в Європі

Зовнішня політика Російської імперії у XVIII – на початку XX ст.; основні напрями геостратегії.

Утворення і розвиток СРСР. Геополітика СРСР у 20–30-х роках XX ст. Геополітика СРСР в повоєнний період на теренах Європи. Доктрина Соколовського. Доктрина Брежнева. Руйнація СРСР.

Російська Федерація – “геополітична спадкоємиця” СРСР. Погіршення геополітичного положення. “Прозахідна” складова російської геополітики. “Консервативний” напрям російської геополітики. Створення Євразійської імперії. “Ліберальна імперія”. Прояви реалістичної геополітики Росії.

Гео економічний проект створення Єдиного економічного простору (ЄЕП). Геостратегія Росії в пострадянських державах Східної Європи. Геостратегія Росії стосовно України.

Геополітика Росії стосовно провідних держав Європи: Німеччини, Великої Британії, Франції, Італії. Відносини Росії з ЄС: сучасний стан, проблеми і перспективи. Взаємовідносини Росії з НАТО: сучасний стан, напрями взаємодії, проблеми. Геополітика Росії щодо країн Центральної та Східної Європи. Геополітика Росії на Балканах.

Внутрішня геополітика Росії. Проблеми взаємовідносин між “центром” і суб’єктами федерації. Північний Кавказ як лінія геополітичної напруги.

Література [1; 12–14; 30; 40; 51; 57; 66; 73; 74]

Тема 11. Європейський вектор української геополітики

Склад державної території України. Кордони України. Геополітичне положення України: глобальне, регіональне та локальне. Геополітичні аспекти історичного розвитку України. Геополітична регіоналізація України. Внутрішня геополітика в Україні.

Розвиток геополітичної думки в українській науці. “Західний” напрям геополітичної думки: історичний контекст і сучасність. “Балтійсько-Чорноморська” геополітична концепція С. Рудницького. “Чорноморська” концепція Ю. Липи. “Промосковські” геополітичні погляди: історія і сучасність.

Проблеми визначення стратегії зовнішньої політики України після здобуття незалежності. Національні інтереси України, їх забезпечення. Забезпечення національної безпеки. Сучасна геостратегія України на міжнародній арені. Роль України в ООН, миротворча діяльність в “гарячих точках” планети. Україна як регіональна держава. “Східний” вектор зовнішньої політики України.

“Західний” вектор геостратегії України, проблеми його реалізації. Європейській вибір геополітичних пріоритетів; геостратегічний вектор на інтеграцію з ЄС. Основні проблеми практичної реалізації. Геостратегічний вектор на інтеграцію з НАТО, шляхи реалізації. Геополітика України стосовно держав Центральної та Східної Європи – членів ЄС і НАТО.

Регіональна гео економічна стратегія України: участь у СНД; розвиток співпраці в ГУАМ; участь в ОЧЕС; ідея створення Каспійсько-Чорноморсько-Балтійського регіону економічної співпраці.

Література [2; 5; 6; 11; 15; 16; 19; 49; 53; 69]

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Поняття про геополітику: різні підходи.
2. Об’єкт і предмет геополітики.
3. Геополітичні поля.
4. Типи та форми контролю над простором.
5. Основні методи геополітичних досліджень.

6. Провідні закони геополітики.
7. Основні геополітичні епохи.
8. Провідні функції геополітики.
9. Географічний детермінізм в античну епоху.
10. Географічний детермінізм у новий час.
11. Геополітична теорія євразійства.
12. Геополітичні ідеї Ф. Ратцеля.
13. Геополітичні ідеї Р. Челлена.
14. Геополітичні ідеї французької школи “географії людини”.
15. Геополітична теорія Х. Маккіндера.
16. Німецька геополітика 20–30-х років ХХ ст.
17. Геополітичні ідеї К. Хаусхофера.
18. Атлантизм: основні геополітичні ідеї.
19. Поліцентризм в європейській геополітичній думці.
20. Геополітичні ідеї “радикальної географії”. Геомарксизм.
21. Геополітичні ідеї “нових правих”.
22. Неомондіалізм в європейській геополітичній думці.
23. Неоатлантизм в європейській геополітичній думці.
24. Сучасні напрями геополітичних досліджень в Європі.
25. Геополітичні ідеї неоевразійства.
26. Геополітичне положення держави, його характеристики.
27. Геополітичний простір держави, його складові.
28. Геостратегія держави; типи геостратегії держав.
29. Геополітичні інтереси держави.
30. Геополітичні аспекти національної безпеки держави.
31. Геополітичні коди (кодекси) держав.
32. Геополітична структура сучасної Європи. Геополітичні регіони Європи.
33. Особливості сучасних геополітичних процесів в Європі.
34. Цивілізаційні аспекти сучасних геополітичних процесів в Європі.
35. Геополітика ФРН у 50–80-х роках ХХ ст.
36. Геополітика сучасної Німеччини.
37. Геополітика Франції у другій половині ХХ ст.
38. Геополітика сучасної Франції.
39. Геополітика Великої Британії у другій половині ХХ ст.
40. Геополітика сучасної Великої Британії.
41. Геополітика держав Середземномор’я.
42. Геополітика сучасної Польщі.

43. Геополітична ситуація в Прибалтиці.
44. Геополітичні проблеми Балканського регіону.
45. Євроатлантична інтеграція: геополітичні аспекти формування і розвитку.
46. Геополітика НАТО в 90-х роках ХХ ст.
47. Сучасна геостратегія НАТО.
48. Європейська інтеграція: геополітичні аспекти формування і розвитку.
49. Сучасна геостратегія Європейського Союзу.
50. Геополітика Російської імперії та СРСР на міжнародній арені: історичні аспекти.
51. Сучасна геополітика Російської Федерації в Центральній та Східній Європі.
52. Геополітичні аспекти відносин Російської Федерації з провідними державами Західної Європи.
53. Геополітичні аспекти відносин Російської Федерації з ЄС і НАТО.
54. Геополітичне положення сучасної України.
55. Розвиток геополітичної думки в Україні.
56. Геополітична та гео економічна стратегія України.
57. Геостратегічний вектор України на інтеграцію з Європейським Союзом.
58. Геополітичні аспекти взаємодії України і НАТО.
59. Україна та держави Центральної і Східної Європи: геополітика взаємодії.
60. Геополітичні аспекти сучасних взаємовідносин України та Російської Федерації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Василенко І. А.* Геополітика: Учеб. пособие. — М.: Логос, 2003. — 205 с.
2. *Василенко С. Д.* Україна: Геополітичні виміри в загальноєвропейському процесі. — Одеса: ОДМА, 2000. — 208 с.
3. *Гаджиев К. С.* Геополітика. — М.: Междунар. отношения, 1997. — 384 с.
4. *Гаджиев К. С.* Введение в геополітику: Учебник. — М.: Логос, 2003. — 432 с.

5. *Гаєвський Б. А.* Сучасна українська політологія: Навч. посіб. — К.: МАУП, 1999. — 268 с.
6. *Геополітика: Підручник / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов.* — К.: МАУП, 2004. — 296 с.
7. *Дергачев В. А.* Геополітика. — К.: ВИРА-Р, 2000. — 448 с.
8. *Дністрянський М. С.* Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології. — Львів: ЛНУ, 2003. — 111 с.
9. *Колосов В. А., Мироненко Н. С.* Геополітика и политическая география: Учебник. — М.: Аспект-Пресс, 2001. — 479 с.
10. *Копійка В. В.* Європейський Союз: Досвід розширення і України. — К.: Юрид. думка, 2005. — 448 с.
11. *Мадіссон В. В., Шахов В. Л.* Сучасна українська геополітика: Навч. посіб. — К.: Либідь, 2003. — 176 с.
12. *Нартов Н. А.* Геополітика: Учебник. — М.: ЮНИТИ, 1999. — 359 с.
13. *Сирота Н. М.* Основы геополитики: Учеб. пособие. — СПб.: ИВЭСЭП; Знание, 2001. — 136 с.
14. *Тихонравов Ю. В.* Геополітика: Учеб. пособие. — М.: Инфра-М, 2000. — 269 с.
15. *Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти / За ред. Ф. М. Рудича.* — К.: МАУП, 2002. — 488 с.
16. *Чекаленко Л. Д.* Зовнішня політика і безпека України. Людина — Суспільство — Держава — Міжнародні структури. — К.: НІПМБ, 2004. — 352 с.

Додаткова

17. *Андреанова Т. В.* Геополитические теории XX в. (Социально-философское исследование). — М., 1996. — 178 с.
18. *Арон Р.* Мир і війна між націями. — К.: Юніверс, 2000. — 688 с.
19. *Базив Д. П.* Геополитическая стратегия Украины. — К., 2000. — 192 с.
20. *Бибик В. М.* Політологія для політика і громадянина. — К.: МАУП, 2004. — 424 с.
21. *Бжезінський З.* Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи. — Львів: Лілея-НВ, 2000. — 236 с.
22. *Валевський О. Л., Гончар М. М.* Структура геополітичних інтересів України. — К.: НІСД, 1995. — 99 с.

23. *Василенко И. А.* Диалог цивилизаций: социокультурные проблемы политического партнерства. — М.: Эдиториал УРСС, 1999. — 272 с.
24. *Василенко И. А.* Политические процессы на рубеже культур. — М.: Эдиториал УРСС, 1998. — 221 с.
25. *Вілсон Е.* Українці: несподівана нація. — К.: КІС, 2004. — 552 с.
26. *Врублевський В. К., Хорошковський В. І.* Український шлях. Начерки: геополітичне становище України та її національні інтереси. — К., 1997. — 426 с.
27. *Глобальні трансформації.* Політика, економіка, культура. — К.: Фенікс, 2003. — 584 с.
28. *Головатий М. Ф.* Соціологія політики: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2003. — 504 с.
29. *Гринев В. Б., Гугель А. С.* Потерянное десятилетие — контуры новейшей политической и экономической истории Украины. — К.: МАУП, 2001. — 432 с.
30. *Гумилев Л. Н.* От Руси до России: Очерки этнической истории. — М.: Танаис ДИ-ДИК, 1995. — 551 с.
31. *Гумилев Л. Н.* Этногенез и биосфера Земли. — М.: Айрис Пресс, 2004. — 557 с.
32. *Дейвіс Н.* Європа. Історія. — К.: Основи, 2000. — 1464 с.
33. *Дергачев В. А.* Геоэкономика Украины: (теоретические и прикладные основы). — Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 2002. — 244 с.
34. *Дергачев В. А.* Глобальная геоэкономика: Трансформация мирового экономического пространства. — Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 2003. — 238 с.
35. *Дергачев В. А.* Цивилизационная геополитика (Большие многомерные пространства). — Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 2003. — 262 с.
36. *Діалог цивілізацій: нові принципи організації світу.* — К.: МАУП, 2002. — 232 с.
37. *Діалог цивілізацій: протиріччя глобалізації.* — К.: МАУП, 2003. — 376 с.
38. *Дністрянський М. С.* Україна в політико-географічному вимірі. — Львів: ЛНУ, 2000. — 310 с.
39. *Довідник НАТО.* — Брюссель, 2001. — 608 с.
40. *Дугин А.* Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить пространством. — М.: Арктогея-центр, 1999. — 928 с.

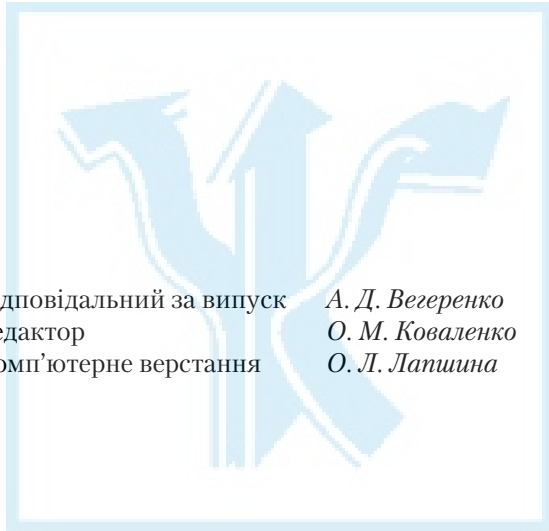
41. *Европейський Союз на порозі ХХІ века: вибор стратегії розвитку* / Отв. ред. Ю. А. Борко. — М.: Эдиториал УРСС, 2001 — 471 с.
42. *Зленко А.* Дипломатія і політика: Україна в процесі динамічних геополітичних перемін. — Харків: Фолио, 2004. — 559 с.
43. *Камінський А.* Основи міжнародних відносин. — Львів: ЛНУ, 2001. — 208 с.
44. *Киссинджер Г.* Дипломатія. — М.: Ладомир, 1997. — 848 с.
45. *Колосов В. А.* Политическая география. Проблемы и методы. — Л.: Наука ЛО, 1988. — 190 с.
46. *Копійка В. В., Шинкаренко Т. І.* Європейський Союз: заснування і етапи становлення: Навч. посіб. — К.: Ін Юре, 2001. — 448 с.
47. *Коппель О. А., Пархомчук О. С.* Міжнародні відносини ХХ ст. — К.: Школяр, 1999. — 255 с.
48. *Кухта Б. А.* З історії української політичної думки: Навч. посіб. — К.: Генеза, 1994. — 368 с.
49. *Літкан В. А.* Теоретичні основи та елементи національної безпеки України. — К.: Текст, 2003. — 600 с.
50. *Мадіссон В. В., Шахов В. Л.* Політологія міжнародних відносин: Навч. посіб. — К.: Либідь, 1997. — 176 с.
51. *Макаренко В. В.* Кто союзники России? Ментальность и геополитика: парадоксы теории безопасности России. — М.: Страдииз; ФИАМР, 2000. — 254 с.
52. *Мальський М. З., Мацяк М. М.* Теорія міжнародних відносин. — Львів: ЛНУ, 2002. — 392 с.
53. *Маначинський О. Я., Соболев А. А.* Воєнна безпека України та вплив на неї геополітичних факторів. — К.: НІСД, 1997. — 163 с.
54. *Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–1970-ті роки): Підручник* / В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков та ін. — К.: Либідь, 1999. — 558 с.
55. *Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980–2000-ні роки): Підручник* / В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков та ін. — К.: Либідь, 2001. — 622 с.
56. *Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т.* Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку). — Ірпінь: Преса України, 2000. — 304 с.
57. *Орлова И. Б.* Евразийская цивилизация. Социально-историческая ретроспектива и перспектива. — М.: Норма, 1998. — 275 с.
58. *Панарин А. С.* Глобальное политическое прогнозирование: Учебник. — М.: Алгоритм, 2000. — 352 с.

59. *Перепелиця Г. М.* Конфлікти в посткомуністичній Європі. — К.: НІСД, 2003. — 432 с.
60. *Поздняков Э. А.* Геополитика. — М.: Прогресс-Академия, 1995. — 96 с.
61. *Посельський В.* Конституційний устрій Європейського Союзу. — К.: Таксон, 2005. — 280 с.
62. *Рамоне И.* Геополитика хаоса. — М.: ТЕИС, 2001. — 128 с.
63. *Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України /* За ред. С. Максименка. — К.: Логос, 2000. — 72 с.
64. *Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з* центральнo-європейськими сусідами. — К.: К.І.С., 2004. — 360 с.
65. *Рудич Ф. М.* Політологія: Курс лекцій. — К.: Ін-т держави і права ім. В. Корецького, 2000. — 200 с.
66. *Сорокин К. Э.* Геополитика современности и геостратегия России. — М.: РОССПЭН, 1996. — 168 с.
67. *Тойнби А. Дж.* Постижение истории: Сборник. — М., 1996. — 608 с.
68. *Удовик С. Л.* Глобализация: семиотические подходы. — М.; К.: Рефл-бук; Ваклер, 2002. — 480 с.
69. *Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку.* — К.: НІСД; НІУРВ, 1999. — 192 с.
70. *Фуше М.* Европейская республика. Исторические и географические контуры. — М.: Междунар. отношения, 1999. — 168 с.
71. *Хантингтон С.* Столкновение цивилизаций. — М.: Изд-во АСТ, 2003. — 603 с.
72. *Цыганков П. А.* Теория международных отношений: Учеб. пособие. — М.: Гардарики, 2003. — 590 с.
73. *Цымбурский В. Л.* Россия — Земля за Великим Лимитрофом: цивилизация и ее геополитика. — М.: Эдиториал УРСС, 2000. — 144 с.
74. *Чернов П. В.* Россия: этногеополитические основы государственности. — М.: Вост. лит., 1999. — 208 с.
75. *Шаблій О. І.* Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. — Львів: ЛНУ, 2001. — 744 с.
76. *Шпенглер О.* Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории: В 3 т. — М.: Мысль, 1998.
77. *Экономическая, социальная и политическая география мира. Регионы и страны /* Под ред. С. Б. Лаврова, Н. В. Каледина. — М.: Гардарики, 2002. — 928 с.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Європейська геополітика”	4
Зміст дисципліни “Європейська геополітика”	4
Питання для самоконтролю	11
Список літератури	13

Відповідальний за випуск	<i>А. Д. Вегеренко</i>
Редактор	<i>О. М. Коваленко</i>
Комп'ютерне верстання	<i>О. Л. Лашина</i>

МАУП

Зам. № ВКЦ-2923

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП